

Jak reagovat na vrstevnické vyčleňování mezi adolescenty ve školních třídách:

Tipy pro učitele:

Tato zpráva byla připravena za
podpory Fulbrightovy komise, Česká
republika.

Tato doporučení byla zpracována
Lenkou Kollerovou,
z Psychologického ústavu Akademie věd České republiky

a

Melanie Killen,
Department of Human Development and Quantitative
Methodology, University of Maryland

Kontakt:
kollerova@praha.psu.cas.cz

Co je to vrstevnické vyčleňování?

Tip #1: Vrstevnické vyčleňování se týká situací, kdy je student opakovaně vylučován z vrstevnické skupiny či aktivity

Za vrstevnické vyčleňování označujeme situace, ve kterých student, či skupina studentů úmyslně vylučuje jiného studenta ze **společné aktivity** (např. konverzace během skupinového projektu, hry během školních přestávek atd.) nebo z **vrstevnické skupiny** (např. pracovní skupina v průběhu vyučování nebo i skupina dětí sedávající pospolu v autobuse)

Vyčleňování je častým jevem a pokrývá velké množství situací. Také ne všechny formy vyčleňování vyžadují zásah učitele. Při zhodnocení vrstevnického vyčleňování by učitelé měli brát v úvahu důvod, proč k vyčleňování dochází a jaké negativní důsledky může mít. Některé případy nevyžadují zásah učitele, protože mohou být považovány za legitimní, nejsou míněné ubližovat a dotčený student je schopný se s takovou situací vypořádat.

Příklad: Vyčleňování *nevyžadující* zásah učitele

Studenti, kteří zakládají hudební kapelu a chtějí se zúčastnit soutěže, nepřijmou do skupiny spolužáka, protože nemá dostatečné hudební dovednosti. Nemají v úmyslu studentovi ublížit a tento student je běžně vyvíjející se jedinec, který má schopnost zvládat stres, a především je schopen požádat o sociální podporu od vrstevníků nebo rodičů.

KDY zasáhnout?

Tip #2: Učitelé by měli zasáhnout ve chvíli, kdy se vyčleňování stává formou diskriminace či šikany.

Zásah učitele je potřebný v situacích, kdy se vyčleňování stává formou diskriminace či šikany.

Být diskriminován v rámci vrstevnického vyčleňování znamená být nespravedlivě vylučován z vrstevnických skupin nebo aktivit na základě vlastností, které nejsou v daném kontextu relevantní (např. etnický původ, pohlaví, sexuální orientace nebo náboženství).

Příklad: Diskriminace

Studenti dostali za úkol rozdělit se do pracovních skupin během vyučovací hodiny. Jednoho/jednu ze spolužáků/spolužaček v týmu nechtějí, protože se jim nezamlouvá jeho/její sexuální orientace.

Být šikanován odkazuje na opakované vylučování s cílem ublížit, přičemž možnosti obrany jsou omezené, protože vylučující mají větší moc (například více přátel). Vrstevnické vyčleňování je považováno za nejběžnější formu vztahové šikany.

Příklad: Šikana

Student/ka se opakovaně snaží připojit ke skupině spolužáků, kteří obědvají nebo svačí v jídelně, ale je záměrně odmítán/a s cílem, způsobit mu/jí nepříjemné pocity

PROČ je důležité zasáhnout?

Tip #3: Zásah učitele pomáhá vyčleňování včas zastavit a redukovat jeho negativní následky

Zažívání diskriminace nebo šikany prostřednictvím vyloučení z kolektivu narušuje základní lidské potřeby bezpečí a sounáležitosti, což může vést ke snížení sebevědomí, nižšímu zapojení do školních aktivit, negativním emocím a nežádoucím chování. Bránit se v takových situacích je často obtížné, protože pachatelé diskriminace nebo šikany mívají více přátel nebo jsou v kolektivu vnímáni jako vlivnější.

Intervence učitelů může pomoci zastavit vyčleňování včas a redukovat tak negativní následky s ním spojené. Navíc zásah učitele pomáhá vylučujícím i přihlížejícím osvojit si spravedlivé chování k ostatním a podporuje inkluzivní prostředí, kde se studenti cítí respektováni, v bezpečí a motivováni ke spolupráci.

Výzkumná zjištění: Pohlaví

Učitelé místy považují chlapce za méně zranitelné vůči dopadům vyloučení z kolektivu a domnívají se, že to má na jejich akademické výsledky menší dopad než u dívek. Navíc, dospělí obecně častěji předpokládají, že chlapci jsou více nezávislí při potýkání se se špatným zacházením vrstevníků a mají tak tendenci zasahovat méně často. Nicméně, **jak vyčleňování chlapci, tak dívky si zaslouží velkou podporu ze strany učitelů** a mohou z ní mít prospěch.

Výzkumná zjištění: Etnická skupina

Učitelé jsou vědomi závažnosti etnické diskriminace a jejího významně negativního dopadu na akademickou angažovanost studentů. Studenti z etnických menšin zažívají více diskriminace a trpí jejími negativními důsledky více než studenti z etnických většin. Pozitivní vztah mezi učitelem a žákem jsou pro diskriminované studenty klíčovým faktorem, protože **napomáhají diskriminovaným studentům zůstat akademicky angažovaní.**

JAK zasáhnout při vrstevnickém vyčleňování?

Tip #4: Učitelé mohou podpořit oběti a komunikovat neakceptovatelnost nelegitimního vyloučení.

Snažte se nejprve pochopit situaci, perspektivu cíleného studenta a motivaci těch, kteří vylučují. Využijte možnost individuálně mluvit se studenty, kteří byli do situace zapojeni. Často cenné informace poskytují studenti, kteří incident viděli. Klíčové otázky, které je třeba zvážit, jsou následující:

- **Má vrstevnické vyčleňování nelegitimní důvod?**
- **Má vrstevnické vyčleňování v dané situaci za cíl způsobit újmu?**

Pokud je odpověď na kteroukoliv z těchto otázek ano, poskytněte sociální podporu cílenému studentovi a jasně komunikujte nepřijatelnost vylučujícího chování.

Strategie: Podpora zasaženého studenta

Učitel může studentům poskytnout **emocionální** (např. naslouchání a projevení zájmu) a **instrumentální** (např. vytvoření příležitostí pro začlenění do přátelského kolektivu) podporu. Setkejte se se zasaženým studentem alespoň jednou individuálně. Pokud je incident vážný, konzultujte situaci i s rodiči a později se vraťte k studentovi, abyste zjistili, zda se situace zlepšila nebo došlo k opakování.

Strategie: Práce s vylučujícím studentem/studenty

Práce učitele s vylučujícími studenty by měla zahrnovat alespoň jedno osobní setkání, ideálně s každým vylučujícím studentem individuálně. Soukromé rozhovory jsou nejefektivnější, protože studenti jsou ochotnější přijmout argumenty učitele. V závislosti na závažnosti incidentu může učitel také setkat s rodiči vylučujících studentů a použít disciplinární sankce. Respektujte školní předpisy týkající se diskriminace a šikany.

JAK podporovat inkluzi?

Tip #5: Učitelé mohou aktivně diskutovat, podporovat a modelovat inkluzi.

➤ **Podporujte studenty, aby diskutovali a zamýšleli se and inkluzí a vyloučením.**

Proberte normy chování ve třídě a důsledky inkluzivního nebo exkluzivního chování. Pomozte studentům zamyslet se nad perspektivou vyloučené osoby a najít výhody inkluze pro celou skupinu. Skupinová diskuse by měla zahrnovat normy chování, nikoliv konkrétní studenty nebo incidenty. Jindy diskutujte o historických nebo hypotetických případech nelegitimního vyloučení. Prozkoumejte zkušenosti postav z historie, filmů nebo knih.

➤ **Poskytněte studentům příležitosti pro začlenění**

Využijte kooperativní učení. Při tvorbě skupin podporujte flexibilitu (aby studenti pracovali s různými spolužáky na různých aktivitách) a rozmanitost (aby skupiny zahrnovaly studenty různých pohlaví, etnických skupin nebo zájmů).

➤ **Poskytujte pozitivní zpětnou vazbu za inkluzi a stanovte hranice vůči vyčleňování.**

Oceňujte inkluzivní a kooperativní chování studentů, jako je například pozvání všech spolužáků k účasti na zábavné aktivitě, naslouchání, pomáhání nebo sdílení zdrojů. Jasně vysvětlete, že inkluzivní chování je prospěšné, a že vylučující chování na nelegitimních základech nebo takové, které způsobuje újmu, je nevhodné a nepřijatelné.

➤ **Jděte příkladem pro inkluzivní chování a budujte pozitivní vztahy mezi učitelem a studentem**

Prezentujte inkluzivní postoje a chování tím, že budete se studenty jednat spravedlivě v každodenní interakci a zahrnovat všechny studenty do základních výukových aktivit. Pomáhá, když studenti vidí, že učitel každého studenta osobně přijímá a vnímá pozitivní vlastnosti jeho nebo jejího chování či postojů.

Zdroje:

Akademické články:

- Gasser, L., Grütter, J., & Torchetti, L. (2018). Inclusive classroom norms, children's sympathy, and intended inclusion toward students with hyperactive behavior. *Journal of School Psychology, 71*, 72–84.
<https://doi.org/10.1016/j.jsp.2018.10.005>
- Kollerová, L., & Killen, M. (in preparation). Do ethnic and gender biases enter teachers' evaluations of classroom peer exclusion meeting criteria for bullying? An experimental study.
- Verkuyten, M., Thijs, J., & Gharaei, N. (2019). Discrimination and academic (dis)engagement of ethnic-racial minority students: A social identity threat perspective. *Social Psychology of Education*. <https://doi.org/10.1007/s11218-018-09476-0>
- Killen, M., Rutland, A., & Ruck, M.D. (2011). *Social Policy Report. Promoting Equity, Tolerance, and Justice in Childhood*. SRCD Sharing Child and Youth Development Knowledge, 25(4).

Výukové zdroje pro učitele:

Teaching Tolerance

<https://www.tolerance.org>

Poděkování:

Tato zpráva byla připravena za podpory Fulbrightovy komise,
Česká republika.